

Inspectie van het Onderwijs
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

**HET ONDERWIJSAANBOD AAN
HOOGBEGAAFDE LEERLINGEN IN HET
BASISONDERWIJS**

BEGELEIDENDE BESCHOUWING BIJ HET
ONDERZOEKSRAPPORT VAN GION

Utrecht, juni 2010

Voorwoord

Benutting van alle talenten is belangrijk. Ook van leerlingen die meer of (heel) veel aankunnen. De afgelopen jaren is meer aandacht gekomen voor het belang van onderwijs dat recht doet aan de mogelijkheden van hoogbegaafde leerlingen, zowel in het onderwijsveld als in het beleid van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

In 2008 heeft de Inspectie van het Onderwijs de toenmalige staatssecretaris van OCW, mevrouw Dijkema, per brief geïnformeerd over de resultaten van een eerste, beperkte, verkenning van de stand van zaken met betrekking tot het onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen. Deze verkenning werd verricht naar aanleiding van vragen over de zogenoemde 'Plusklassen', die werden gesteld bij de begrotingsbehandeling in december 2007. De brief is door de staatssecretaris aangeboden aan de Tweede Kamer bij haar brief over maatregelen om de excellentie in het basisonderwijs te stimuleren (Tweede Kamer 2007-2008, bijlage bij kamerstuk 31 293-19).

Op verzoek van de staatssecretaris heeft dit onderzoek een vervolg gekregen in een meer uitgebreide beschrijving van de stand van zaken van het onderwijsaanbod aan hoogbegaafden in het basisonderwijs. Het resultaat van het onderzoek dat daartoe is uitgevoerd presenteert de inspectie in voorliggend rapport.

De Inspectie van het Onderwijs heeft het Gronings Instituut voor Onderzoek van Onderwijs (GION) van de Rijksuniversiteit Groningen gevraagd het onderzoek voor haar uit te voeren.

De resultaten worden gerapporteerd in een door de onderzoekers geschreven onderzoeksverslag, dat het grootste deel vormt van voorliggende publicatie. Dit verslag verschijnt onder verantwoordelijkheid van de onderzoekers. Voor een samenvatting van de bevindingen wordt verwezen naar hoofdstuk 5 van het rapport.

Het rapport wordt voorafgegaan door een begeleidende beschouwing, waarin de Inspectie van het Onderwijs aangeeft wat voor haar de voornaamste bevindingen zijn en welke conclusies zij daaraan verbindt.

De inspectie is de onderzoekers en het GION erkentelijk voor de uitvoering van het onderzoek, de korte periode waarin dat kon worden gerealiseerd en de plezierige en constructieve wijze waarop is samengewerkt.

De hoofdinspecteur primair onderwijs en expertisecentra

Dr. L.S.J.M. Henkens
juni 2010

INHOUD

Inleiding en beschouwing - Inspectie van het Onderwijs 5

Aanleiding en achtergrond 5

Opzet van het onderzoek 6

Resultaten 8

Samengevat beeld 10

Over het onderzoek 12

Literatuur 13

Inleiding en beschouwing - Inspectie van het Onderwijs

Aanleiding en achtergrond

Goed onderwijs sluit aan bij en speelt in op de mogelijkheden van leerlingen. Belangrijk zijn daarbij het cognitieve niveau en het potentieel van de leerling. Andere elementen spelen evenzeer een rol, zoals leerstijl, motivatie en begaafdheid op andere velden dan de cognitieve intelligentie, en de eventuele beperkingen waarmee een leerling te maken heeft. Wanneer het gaat om onderwijs op maat van de leerling, ligt het accent vaak bij achterblijvende leerlingen. Zo wordt bij leerlingen die extra zorg vragen, vaak gedacht aan zwakke presteerders, aan leerlingen die met bijvoorbeeld een taalachterstand binnenkomen of aan leerlingen met beperkingen, bijvoorbeeld op cognitief of sociaal-emotioneel vlak. Ook de Inspectie van het Onderwijs wijst met regelmaat op het belang van onderwijs dat past bij de verschillende categorieën zorgleerlingen.

Dit onderwijs op maat is niet alleen belangrijk voor leerlingen die achter liggen. Een optimale aansluiting van het onderwijs bij het niveau en de leerpotentie is belangrijk voor alle categorieën leerlingen. Dit rapport haalt een andere, ook specifieke groep naar voren, te weten leerlingen aan 'de bovenkant' van de verdeling. Het gaat dan om de leerlingen die doorgaans begaafd of hoogbegaafd worden genoemd.

Ook de Onderwijsraad vraagt in het rapport 'Presteren naar vermogen' uit 2007 aandacht voor de problematiek: "Te veel talent wordt niet optimaal ontwikkeld, bij 10 tot 18 procent van de leerlingen in het basisonderwijs is sprake van onderpresteren. De taal- en rekenprestaties van deze kinderen blijven achter bij wat mogelijk is gegeven hun intelligentie. Minder bekend is dat onderpresteren ook veel voorkomt bij hoogbegaafde leerlingen. 30 procent van de kinderen met een IQ rond de 130 en 60 procent van de leerlingen met een IQ vanaf 150 is onderpresteerder. Oftewel: hoe hoger het IQ, hoe meer leerlingen onderpresteren". Oorzaken hiervoor op school zijn volgens de Onderwijsraad het ontbreken van een intellectueel klimaat (weinig waardering voor cognitieve prestaties, een weinig flexibel lesprogramma en weinig mogelijkheden om extra modules te volgen. Ook de klasgenoten zijn van invloed op de prestaties van (hoog)begaafde leerlingen.

De reden om aandacht voor deze groep te vragen vloeit voort uit het in 2008 door de toenmalige staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, mevrouw Dijkema, ingezette beleid om meer aandacht te besteden aan excellerende leerlingen. Dit vloeide voort uit een van de kernpunten van de Kwaliteitsagenda PO, het optimaliseren van de leerprestaties en tegengaan van onderbenutting van talent.

Volgens de toenmalige staatssecretaris komen "te weinig excellente leerlingen tot hun recht. Een belangrijk aandachtspunt is dat we relatief weinig hoogvliegers in huis hebben die ook internationaal tot de top behoren. Als we ervan uitgaan dat er in Nederland in potentie net zo veel (top)talent rondloopt op de basisscholen als in andere landen, dat is het

relatief kleine aantal goede lezers in Nederland een aanwijzing dat we de lat hoger moeten leggen." (Tweede Kamer 2007/2008, kamerstuk 31 293 nr. 19: brief aan de Kamer dd 25 augustus 2008).

In 2008 heeft de Inspectie van het Onderwijs de toenmalige staatssecretaris per brief geïnformeerd over de resultaten van een eerste, beperkte verkenning van de stand van zaken met betrekking tot het onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen. Deze verkenning werd verricht naar aanleiding van vragen over de zogenoemde 'Plusklassen', die werden gesteld bij de begrotingsbehandeling in december 2007. De brief is door de staatssecretaris aangeboden aan de Tweede Kamer bij haar brief over maatregelen om de excellentie in het basisonderwijs te stimuleren (Tweede Kamer 2008-2009, bijlage bij kamerstuk 31293-19).

In het debat naar aanleiding van deze brief over plusklassen heeft de staatssecretaris aan de Tweede Kamer toegezegd een uitgebreider onderzoek in te stellen naar de verschillende arrangementen voor cognitief getalenteerde leerlingen voor een meer algemeen beeld. Aan de inspectie werden vervolgens de volgende onderzoeksvragen voorgelegd:

- Hoeveel plusklassen en andere plusarrangementen (zoals begaafdheidsprofiel scholen, Leonardo-scholen, andere scholen en onderwijsarrangementen voor cognitief toptalent) zijn er volgens een globale raming bij benadering in het primaire onderwijs in Nederland?
- Hoe worden die bekostigd en welke rol spelen ouderbijdragen daarbij?
- Welke bedragen worden van ouders gevraagd? Is deze bijdrage verplicht of vrijwillig? Zijn er andere geldstromen die door de school gebruikt worden voor de realisatie van dit onderwijsaanbod?
- Wat is het didactische aanbod van deze arrangementen?
- Staan de arrangementen open voor alle leerlingen die daarvoor in aanmerking komen? Zo nee, welke selectiecriteria worden gehanteerd?
- Hoe is de kwaliteitszorg van deze arrangementen geregeld?
- Bij hoeveel scholen staat het beleid voor cognitief toptalent genoemd in het schoolplan of een ander schooldocument?

Opzet van het onderzoek

De inspectie heeft het Gronings Instituut voor Onderzoek van Onderwijs (GION) van de Rijksuniversiteit Groningen gevraagd het onderzoek voor haar uit te voeren. De resultaten van het onderzoek worden gerapporteerd in een door het GION geschreven onderzoeksverslag, dat het grootste deel vormt van deze publicatie. Het onderzoek vond plaats in de laatste maanden van 2009 en begin 2010. De verderop volgende beschrijving, waarvoor de gegevens zijn verzameld in januari en februari 2010, heeft dus betrekking op de situatie in schooljaar 2009/2010. Het onderzoeksrapport dat in dit inspectierapport is opgenomen, verschijnt onder verantwoordelijkheid van de onderzoekers.

In deze begeleidende beschouwing vat de Inspectie van het Onderwijs samen wat voor haar de voornaamste bevindingen zijn en welke conclusies zij daaraan verbindt.

Beschrijvend onderzoek

Het onderzoek is beschrijvend van opzet. Een beoordeling van resultaten of een evaluatie van effecten zijn daarvan geen onderdeel. Hoewel de laatste jaren meer aandacht is gekomen voor het belang van empirisch gevalideerd inzicht in onderwijs aan hoogbegaafden, is die kennis vooralsnog bescheiden. Zowel om die reden als vanwege het ontbreken van een goed inzicht in de actuele stand van zaken van de prestaties van hoogbegaafden in het Nederlandse onderwijs, zou een opbrengstenevaluatie of analyse van effectiviteit om uitgebreid onderzoek vragen. De inspectie acht het verstandig dat in dergelijk onderzoek wordt geïnvesteerd, zodat beoordeeld kan worden of de prestaties van leerlingen op een niveau liggen dat mag worden verwacht en de invulling van het onderwijs aan (hoog)begaafden doeltreffend is.

Vanwege het belang van het verkrijgen van een gedetailleerd en actueel inzicht in de feitelijke situatie, is in dit stadium prioriteit gegeven aan een beschrijving van de voornaamste aspecten van het onderwijs aan (hoog)begaafde leerlingen in de basisschoolleeftijd. In aanvulling daarop omvat het onderzoek een beperkte aanzet tot een verkennende analyse van de kwaliteit daarvan.

Hoogbegaafdheid

Het begrip (hoog)begaafdheid kent in theorie noch praktijk een vaste omschrijving. In de onderzoeksliteratuur wordt vaak uitgegaan van een IQ-score van 130 punten of hoger om van 'hoogbegaafd' te spreken (en 'zeer begaafd' bij een IQ-score hoger dan 145). Uitgaande van de verdeling van intelligentie en het aantal leerlingen in het Nederlandse basisonderwijs gaat het dan om bijna 40.000 hoog- of zeer begaafde leerlingen. Op een gemiddelde basisschool zouden vijf hoog- of zeer begaafde leerlingen zitten. In de literatuur wordt echter ook op het belang van andere elementen gewezen, zoals motivatie en creativiteit. Een eenduidige definitie is dan ook niet goed te geven.

In deze rapportage wordt geen vaste definitie van het begrip hoogbegaafdheid gehanteerd. Gekozen is voor een benadering waarin wordt aangesloten bij wat scholen daaronder verstaan. Het onderzoek laat zien dat dit tussen scholen verschilt, zowel voor wat betreft de mate waarin het begrip wordt vastgelegd als de invulling daarvan. Dit betekent dat de groep hoogbegaafde leerlingen zowel in de werkelijkheid als in dit onderzoek geen vaste grenzen heeft en dat de precieze kenmerken van de leerlingen die daartoe gerekend worden van school tot school kunnen verschillen.

Hoogbegaafdheid vraagt met name aandacht, wanneer het onderwijsaanbod van een school daar niet 'vanzelf' bij aansluit, of zich rond een leerling problemen voordoet. Daarbij kan sprake zijn van problemen in bijvoorbeeld de sociaal-emotionele sfeer of op cognitief terrein. Van onderpresteren is sprake als de cognitieve prestaties (voldoende zijn, maar) liggen onder het niveau dat voor de leerling haalbaar is. Deze onderbenutting neemt nog ernstiger vormen aan, wanneer de prestaties zover achterblijven dat een hoogbegaafde leerling presteert onder het gemiddelde niveau van de leeftijdsgroep. Gebrek aan uitdaging kan leiden tot verveling of gebrek aan concentratie, met motivatieproblemen tot gevolg. Het stelselmatig voorkomen daarvan kan leiden tot frustratie, gebrekkig zelfvertrouwen en gedragsproblemen.

Resultaten

Doelgroep van het onderwijs voor hoogbegaafden

Ruim 90 procent van de ruim 450 scholen in het onderzoek geeft aan (hoog)begaafde leerlingen op school te hebben. Het gaat om gemiddeld 16 leerlingen per school. Zoals gezegd bestaat er echter verschil in de bepaling van wie tot deze groep behoren. In 80 procent van de gevallen is geen formele diagnose gesteld. Bronnen op basis waarvan een school hoogbegaafdheid signaleert zijn onder meer observaties en de indruk van leraar, toetsen uit het leerlingvolgsysteem en informatie van ouders. Uitgaande van de signalering door scholen behoort ongeveer 6 procent van de leerlingen tot de doelgroep. Uitgaande van een begaafdheidsbegrip gebaseerd op een IQ-score van 130 of hoger, zou een kleinere groep worden verwacht (zo gedefinieerd is circa 2,5 procent van de bevolking hoogbegaafd). Dit gegeven kan wijzen op het niet hanteren van een criterium, of een globale of 'vervuilde' diagnosticering, waarbij de beperkingen van een alleen op het criterium IQ gebaseerde definitie overigens niet uit het oog verloren moeten worden.

Onderwijsaanbod

Veel scholen met hoogbegaafde leerlingen geven aan het onderwijs aan te passen aan de behoeften van deze leerlingen. De ruime definitie van wie tot de groep hoogbegaafden gerekend wordt, is in overeenstemming met een ruime definitie van het aanbod: bijna alle scholen die het onderwijs aanpassen, bieden een vorm van differentiatie in de eigen groep voor leerlingen die meer aankunnen dan de gemiddelde leerling. Dit geldt voor 73 procent van alle scholen uit de onderzochte groep. In de boven- en middenbouw bestaat deze differentiatie op verreweg de meeste scholen uit compacten en verrijken en op twee van de drie scholen ook uit versnellen. In de groepen 1 en 2 komen vooral versnellen en verrijken veel voor. 'Compacten' of comprimeren betekent dat voor de hoogbegaafde leerlingen overbodige delen uit de stof niet worden aangeboden. 'Verrijken' bestaat uit het aanbieden van extra stof, zowel in de vorm van verdieping van de reguliere onderwijsinhoud als door verbreding daarvan. 'Versnellen' vindt plaats door de stof van twee leerjaren ineens te behandelen of een groep over te slaan (zie paragraaf 2.2). Differentiatie binnen de eigen groep wordt op ongeveer de helft van de scholen gecombineerd met een plusgroep of een Leonardo-groep.

Een 'plusgroep' is een aparte klas waar meerdere hoogbegaafde leerlingen onderwijs krijgen, vaak gedurende één of twee dagdelen per week in combinatie met een verrijkt onderwijsaanbod in de eigen klas. Dit kan zowel binnen de eigen school zijn of een aanbod betreffen dat samen met andere scholen wordt georganiseerd, en op een van de andere deelnemende scholen wordt aangeboden. Een andere variant is een aparte klas waar hoogbegaafde leerlingen al hun onderwijs en een apart voor hen samengesteld curriculum volgen. Een voorbeeld daarvan is onderwijs volgens het Leonardo-concept (zie paragraaf 4.2). Van alle Nederlandse basisscholen maakt ongeveer een derde gebruik van een plusgroep, die georganiseerd wordt in de eigen school of (in samenwerking met meerdere scholen) op een andere school. Voor deelname aan een bovenschoolse plusgroep of aan een Leonardo-groep hanteren scholen vaker een strikter criterium (IQ boven de 130) dan voor vormen van differentiëren in de eigen groep of voor deelname aan de plusgroep binnen de eigen school.

De arrangementen die basisscholen gebruiken als inrichting van hun onderwijs aan hoogbegaafden kunnen als volgt worden samengevat (zie paragraaf 4.2):

Tabel 1 Arrangementen die basisscholen gebruiken voor onderwijs aan hoogbegaafden

Arrangement	Percentage basisscholen dat het arrangement gebruikt
a) Differentiatie in eigen klas en/of overslaan van een groep	40%
b) Volgt gedeeltelijk onderwijs in plusgroep binnen eigen school (eventueel ook gecombineerd met a)	19%
c) Volgt gedeeltelijk onderwijs in plusgroep op een andere school (eventueel ook gecombineerd met a en b)	13%
d) Volgt alle onderwijs in een aparte groep (Leonardo-onderwijs)	2%
e) Anders (school geeft aan geen hoogbegaafden te hebben of geen aangepast aanbod te bieden; nadere informatie ontbreekt)	25%

Bekostiging

Verreweg de meeste scholen financieren het onderwijs aan (hoog)begaafde leerlingen uit de reguliere lumpsum. Ouders wordt maar zelden een bijdrage gevraagd, die dan meestal vrijwillig is.

Kwaliteit

De voorafgaande tekening van het onderwijs voor hoogbegaafde leerlingen zoals basisscholen dat aanbieden betreft een beschrijvende weergave van de actuele stand van zaken voor wat betreft aspecten als de organisatie van het aanbod, diagnosticering en andere aspecten (voor een verdere samenvatting zie hoofdstuk 5). In de opbrengsten van het onderwijs aan hoogbegaafden en de effectiviteit daarvan bestaat nog weinig inzicht. Om daarin te kunnen voorzien zou uitgebreid onderzoek nodig zijn, gebaseerd op een goed inzicht in de stand van zaken en kennis over de effecten van het gerealiseerde onderwijs op de prestaties, schoolloopbaan en verdere ontwikkeling van leerlingen.

Om in dit stadium niettemin enige indruk te geven van de kwaliteit van het onderwijs aan hoogbegaafden, hebben de onderzoekers op basis van een literatuurstudie van vaak genoemde aspecten die van belang zijn bij het samenstellen van een aanbod dat aansluit bij de behoeften van hoogbegaafde leerlingen, een aantal kenmerken geïdentificeerd waarvan aannemelijk is dat deze nodig zijn voor een succesvolle invulling van onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen (zie paragraaf 4.4). Daarbij moet worden opgemerkt dat de onderzoeksliteratuur niet toereikend is om nadere uitspraken te doen over de precieze reikwijdte en het gewicht van genoemde factoren. Zo is onder meer onduidelijk in hoeverre genoemde factoren van invloed zijn op de opbrengsten en de effectiviteit van het aanbod. Alvorens verderreikende conclusies aan deze bevindingen te verbinden is meer onderzoek nodig.

Een classificatie van het door scholen aangeboden onderwijs aan de hand van de geïdentificeerde kenmerken laat wel zien, in hoeverre dat aanbod relevante bouwstenen van onderwijs aan hoogbegaafden bevat, en is ingericht op een wijze dat daarvan effect mag worden verwacht. De kenmerken hebben betrekking op de manier waarop de toeleiding tot en

bepaling van het aanbod tot stand komt (gesystematiseerde toetsing, diagnosticering en bepaling van de onderwijsaanpassing), op eigenschappen van differentiatie en plusklassen, alsmede op de deskundigheid van en afstemming tussen betrokkenen. Wanneer de door de scholen gekozen arrangementen worden afgezet tegen deze kenmerken blijken deze slechts in beperkte mate aanwezig. Onderwijs aan hoogbegaafden in de vorm van differentiatie vertoont op een kleine 40 procent van de scholen alle kenmerken uit de opsomming van eigenschappen die zouden kunnen bijdragen aan hoog-effectief onderwijs. Bij ruim 10 procent van de scholen waar sprake is van een plusgroep worden, bovenop de kenmerken voor differentiatie, alle relevante kenmerken voor deze onderwijsaanpassing aangetroffen. Kenmerken waaraan de gekozen arrangementen veelal niet voldoen hebben betrekking op de beoordeling van het leerlingenwerk (die vaak ontbreekt) of op de afstemming tussen de betrokken leerkrachten, waardoor het aanbod in de plusgroep het risico loopt vrij los te staan van het aanbod dat de leerlingen tijdens de verdere lessen wordt aangeboden.

Samengevat beeld

Het belang van de realisering van een onderwijsaanbod dat past bij de mogelijkheden van hoogbegaafde leerlingen wordt door verreweg de meeste basisscholen onderkend. Dat de meeste scholen aangeven bekend te zijn met de aanwezigheid van hoogbegaafde leerlingen binnen de populatie en streven naar een onderwijsaanbod dat aansluit bij de mogelijkheden van deze leerlingen, is een belangrijke vaststelling uit dit onderzoek.

Vervolgens kan worden opgemerkt dat zich een groep scholen aftekent die als het ware tot de 'voorlopers' gerekend kan worden. Deze scholen kenmerken zich door eenduidige, 'hardere' criteria voor deelname aan het voor hoogbegaafde leerlingen bestemde arrangement, systematischer diagnosticering en deskundiger en meer gespecialiseerd personeel. De arrangementen van deze scholen vertonen ook vaker alle kenmerken die als van belang uit de kennis over onderwijs voor hoogbegaafden naar voren komen. Tevens zijn deze scholen over het algemeen ook de scholen die meer tevreden zijn over het onderwijs dat ze aan hun hoogbegaafde leerlingen aanbieden.

Het beeld dat overheerst is echter dat de realisering van een adequaat aanbod dat is afgestemd op de onderwijsbehoefte van hoogbegaafde leerlingen op veel scholen verdere ontwikkeling vraagt.

Dat is ook de indruk die scholen daar zelf van hebben: ruim de helft van de schoolleiders geeft te kennen niet tevreden te zijn met de invulling van het onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen en zeker verbeterpunten te zien. Ook de groep van ruim 40 procent van de scholen die (redelijk) tevreden is, geeft aan verbeterpunten te zien. De nog beperkte omvang van de groep scholen waarvan het arrangement voor onderwijs aan hoogbegaafden op alle punten correspondeert met de kenmerken die uit de literatuur als relevante eigenschappen voor goed onderwijs naar voren komen, wijst eveneens daarop.

Scholen schenken aandacht aan de onderwijsbehoefte van hoogbegaafden, maar de uitwerking en invulling daarvan is nog weinig structureel. Dat blijkt

bijvoorbeeld waar het gaat om de eenduidige definitie van de doelgroep, een systematische herkenning en toeleiding naar het arrangement, zoals door heldere diagnosticering en heldere criteria voor toelating en het opstellen van een handelingsplan. Omdat het aanbod voor verreweg de meeste hoogbegaafde leerlingen bestaat uit een combinatie van het reguliere onderwijs via differentiatie en een aparte voorziening in de plusklas is ook afstemming een belangrijk element. Voor de plusgroep binnen de school geeft driekwart van de scholen aan dat er soms (50 procent) of geen (24 procent) samenhang tussen beide is. Voor de bovenschoolse plusgroep liggen deze percentages op respectievelijk 40 en 50 procent.

Dat sprake is van een omvangrijke groep scholen die niet behoort tot de eerder genoemde groep 'voorlopers' en dat de ontwikkeling van het onderwijs aan hoogbegaafden aandacht vraagt, blijkt ook uit de reactie van de schoolleiders op de vraag naar de tevredenheid over de stand van zaken. Van de scholen die alleen differentiëren binnen de groep toont bijna 60 procent zich niet tevreden; onder schoolleiders met een plusgroep betreft dit ruim 40 procent.

Gevraagd naar de punten waarop verbetering nodig is, wijst meer dan helft van de scholen op de volgende punten: de deskundigheid van personeel, het te vaak werken met ad hoc oplossingen, gebrek aan goede materialen en gebrek aan tijd om aandacht te schenken aan de hoogbegaafde leerlingen binnen de school. Ook wijzen veel scholen op de tijd die al gemoeid is met de aandacht voor zwakke leerlingen.

Het onderzoek biedt geen aanwijzingen dat de financiering van de afstemming van het onderwijs op de behoeften van hoogbegaafde leerlingen voor scholen of besturen als een nadrukkelijk knelpunt naar voren komt of een belemmering opwerpt voor deelname daaraan.

Uit het onderzoek komt naar voren dat er voorzichtig geconcludeerd kan worden dat scholen maar beperkt een bijdrage van ouders vragen en dat als er een bijdrage gevraagd wordt deze meestal vrijwillig is. In de gevallen waarin een bijdrage wordt gevraagd gaat het om zeer uiteenlopende bedragen. De onderzoekers tekenen daar bij aan dat het wel de vraag is of de gegevens over de financiering door ouders een representatief beeld geven, en de genoemde bedragen echt 'aanvullend' zijn voor het onderwijs aan hoogbegaafden of dat het de vrijwillige ouderbijdrage betreft die aan alle ouders wordt gevraagd. Ten slotte veronderstellen de onderzoekers dat bij het invullen van deze vraag ook sprake geweest kan zijn van sociale wenselijkheid. De inspectie wijst erop dat het volgens de wet- en regelgeving niet is toegestaan een verplichte financiële bijdrage van ouders te vragen voor het onderwijsaanbod aan hoogbegaafden. Ook mag het deelnemen aan het onderwijs door leerlingen niet afhankelijk zijn van een financiële bijdrage van hun ouders.

Al eerder kwam aan de orde dat er nog weinig kennis beschikbaar is over de resultaten van onderwijs aan hoogbegaafden. Voor een substantiële evaluatie hiervan is inzicht nodig in de leerprestaties van leerlingen en de ontwikkeling daarvan. Daarmee ontstaat ook nader inzicht in onderpresteren en in de kenmerken die de effectiviteit van het onderwijs bepalen.

De Inspectie van het Onderwijs volgt de ontwikkeling van het onderwijs aan hoogbegaafden met belangstelling en heeft waardering voor initiatieven die erop zijn gericht om deze groep leerlingen voldoende mogelijkheden te bieden voor benutting van hun talenten. Het onderzoek maakt duidelijk dat voortzetting van die ontwikkeling van belang is, en ook scholen daarvan overtuigd zijn. Dat is een belangrijke constatering, die aansluit bij de aandacht die de inspectie al geruime tijd vraagt voor het belang van een goed ontwikkelde leerlingenzorg en onderwijs op maat voor de leerling.

De inspectie wijst ook in dit verband op het belang van een opbrengstgerichte werkwijze. Dat betekent onder meer dat het onderwijs is afgestemd op de leerbehoeften van de leerling en voor elke leerling bij zijn mogelijkheden passende doelen zijn gesteld (Inspectie van het Onderwijs, 2010). Ook voor leerlingen aan de bovenkant van de verdeling is een goed ontwikkelde leerlingenzorg en een opbrengstgerichte benadering de sleutel voor een aanbod en aanpak die past bij de talenten en de behoeften van deze groep, ongeacht het arrangement dat de school daarvoor kiest. Dit betekent onder meer een goede bepaling van het niveau en potentieel van de leerling, en het stellen van concrete, voor de hoogbegaafde leerling relevante leerdoelen op basis daarvan.

Hierbij kunnen de in te voeren referentieniveaus taal en rekenen van waarde zijn. De referentieniveaus beogen duidelijk te maken wat leerlingen moeten kennen en kunnen, en mede daardoor het niveau van de taal- en rekenprestaties van Nederlandse leerlingen te verbeteren. Daartoe is het ook van belang voor de bovenkant van de verdeling – de meer- en hoogbegaafde leerlingen – ambities en verwachtingen uit te spreken. Ook van deze groep zouden meer leerlingen hoge(re) vaardigheidsscores voor taal en rekenen moeten bereiken. Scholen zouden die scores tot richtpunten voor hun begaafde leerlingen moeten nemen. Beschikbaarheid van benchmarkgegevens die zijn toegesneden op het leerpotentieel van de leerlingenpopulatie van de school kunnen scholen laten zien hoe de gerealiseerde opbrengsten zich verhouden tot de resultaten van andere scholen en het niveau dat van de school mag worden verwacht.

Over het onderzoek

De beschrijving van de stand van zaken is gebaseerd op gegevens van ruim 450 basisscholen (ruim 5 procent van de Nederlandse basisscholen). De scholen zijn geselecteerd als onderdeel van een gestratificeerde steekproef, die zodanig was samengesteld dat zowel scholen waarvan kon worden verwacht dat op (hoog)begaafden gerichte arrangementen worden aangeboden, als 'gemiddelde' basisscholen in voldoende mate aanwezig zouden zijn (zie verder paragraaf 3.1). Na herweging ontstaat een beeld waarvan aannemelijk is dat dit een goede beschrijving geeft van de situatie zoals die zich momenteel rond het onderwijs aan (hoog)begaafden voordoet. De verdeling is representatief voor schoolgrootte, denominatie en de verdeling van scholen over Nederland. De verdeling is enigszins scheef naar de samenstelling van de leerlingenpopulatie (iets minder scholen met veel achterstandsléerlingen, iets meer scholen zonder achterstandsléerlingen). Vanwege het ontbreken van aanwijzingen voor het systematisch optreden van uitval op basis van de invulling die scholen geven aan onderwijs voor (hoog)begaafde leerlingen, en vanwege de

relatief beperkte vertekening in de verdeling, vormt dit voor het doel van het onderzoek geen ernstige beperking. Immers, op scholen waarvan achterstandsleerlingen meer dan de helft van de populatie vormen, zullen gemiddeld genomen minder (hoog)begaafde leerlingen voorkomen. Het is dan ook niet aannemelijk dat een beperkte ondervertegenwoordiging van deze scholen zal leiden tot substantiële vertekeningen in het beeld zoals dat uit de resultaten naar voren komt. Wel moet rekening worden gehouden met het feit dat het realiseren van een extra aanbod voor hoogbegaafde leerlingen voor scholen met relatief veel achterstandsleerlingen moeilijker te realiseren kan zijn vanwege de extra tijd die met het onderwijs aan deze leerlingen gemoeid is, dan het geval is op scholen met geen of relatief weinig achterstandsleerlingen. Als dit het geval is, zou de aanwezigheid van de arrangementen voor onderwijs aan hoogbegaafden zoals die uit het onderzoek naar voren komen, in de praktijk iets lager kunnen liggen.

De gegevens zijn verzameld via door schoolleiders ingevulde vragenlijsten. Het beeld dat uit het onderzoek naar voren komt is dus gebaseerd op zelfrapportage. Dat impliceert dat het in meer of mindere mate optreden van vertekening als gevolg van percepties van de respondent, zoals door overaccentuering van positieve of negatieve ervaringen, strikt genomen niet kan worden uitgesloten. Substantiële vertekening door het optreden van dergelijke effecten is echter niet waarschijnlijk. De bevraging vond plaats in de setting van geanonimiseerd wetenschappelijk onderzoek, zodat van implicaties vanwege de door de school verstrekte informatie geen sprake was. Het ontbreken van een link naar het toezicht van de inspectie was in dit verband een belangrijke pré. Ook de bevraging was zodanig van opzet dat een link tussen de van toepassing zijnde antwoordcategorie en eventuele positieve of negatieve connotaties zoveel mogelijk werd tegengegaan. Het beeld dat uit het onderzoek oprijst geeft evenmin aanleiding te veronderstellen dat van substantiële vertekening als gevolg van zelfrapportage sprake is. In dat verband zij onder meer verwezen naar het feitelijke karakter van veel van de componenten waaruit de beschrijving is opgebouwd, en aan het in ruime mate voorkomen van zelfkritische beantwoording. Ook op basis van de veldkennis van de inspectie bestaat geen aanleiding tot zorg over de bruikbaarheid van de resultaten in dit verband.

Literatuur

Inspectie van het Onderwijs (2010). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2008/2009*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs

Onderwijsraad (2007). *Presteren naar vermogen*. Den Haag: Onderwijsraad

Tweede Kamer 2007-2008, Brief van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap over de concrete uitwerking van de maatregelen om excellentie in het basisonderwijs te stimuleren (TK 31 293, nr. 19 plus bijlage)

Colofon

Inspectie van het Onderwijs
Postbus 2730 | 3500 GS Utrecht
www.onderwijsinspectie.nl

2010-27 | gratis
ISBN: 978-90-8503-205-2
Postbus 51-nummer: 22PD2010G224

Deze publicatie is te downloaden via de website van de Inspectie van het Onderwijs,
www.onderwijsinspectie.nl, of via www.rijksoverheid.nl.

© Inspectie van het Onderwijs | juni 2010